

Н. П. Побережназдобувач кафедри адміністративного, кримінального права і процесу
Міжнародного університету бізнесу і права

ВИКОНАННЯ УХВАЛИ СУДУ ПРО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПОЗОВУ, ПОРЯДОК СКАСУВАННЯ ЗАСТОСОВАНИХ ЗАХОДІВ ТА ВІДШКОДУВАННЯ ЗБИТКІВ

У статті досліджено питання виконання ухвали суду про забезпечення позову, порядок скасування застосованих заходів та відшкодування збитків. Вказано, що Виконання судового рішення є найважливішою стадією будь-якого судочинства. Саме ця стадія визначає ефективність юрисдикційного захисту в цілому, оскільки судові рішення, щодо якого неможливо здійснити виконання, створює виключно ілюзію судового захисту. Захист прав та інтересів сторін виконавчого провадження може здійснюватися шляхом встановлення або зміни способу і порядку його виконання.

Констатовано, що КАС України не містить визначення способу і порядку виконання судового рішення, що, на думку окремих дослідників, ускладнює застосування норм щодо їх встановлення та зміни, а також не сприяє правовій визначеності і суперечності окремих норм КАС України і окремих положень Закону України «Про виконавче провадження». Клопотання про скасування заходів забезпечення позову розглядається в судовому засіданні не пізніше п'яти днів з дня надходження його до суду. За результатами розгляду клопотання про скасування заходів забезпечення позову, вжитих судом, постановлюється ухвала. Ухвала про скасування заходів забезпечення позову або про відмову у скасуванні забезпечення позову може бути оскаржена.

Відмова у скасуванні забезпечення позову не перешкоджає повторному зверненню з таким самим клопотанням при появі нових обставин, що обґрунтовують необхідність скасування забезпечення позову.

У разі залишення позову без розгляду закриття провадження у справі або у випадку ухвалення рішення щодо відмови у задоволенні позову заходи забезпечення позову зберігають свою дію до набрання законної сили відповідним судовим рішенням.

Примірник ухвали про скасування заходів забезпечення позову невідкладно після набрання такою ухвалою законної сили надсилається заявнику, всім особам, яких стосуються заходи забезпечення позову і яких суд може ідентифікувати, а також державним та іншим органам, які повинні були та (або) виконували ухвалу про забезпечення позову, для здійснення ними відповідних дій щодо скасування заходів забезпечення позову.

Ключові слова: адміністративне судочинство, ухвала, забезпечення позову, відшкодування збитків.

Постановка проблеми. Виконання судового рішення є найважливішою стадією будь-якого судочинства. Саме ця стадія визначає ефективність юрисдикційного захисту в цілому, оскільки судові рішення, щодо якого неможливо здійснити виконання, створює виключно ілюзію судового захисту.

Захист прав та інтересів сторін виконавчого провадження може здійснюватися шляхом встановлення або зміни способу і порядку його виконання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню питань інституту забезпечення адміністративного позову присвячені праці таких

науковців, як І.В. Діордіца, О.В. Закаленко, Д.В. Лученко, Н.В. Мостова, В.А. Сьоміна та інші. Проте залишилися невирішеними багато питань забезпечення адміністративного позову, у зв'язку з чим на практиці виникає безліч проблем.

Метою статті є окреслення деяких з питань виконання ухвали суду про забезпечення позову, порядок скасування застосованих заходів та відшкодування збитків.

Виклад основного матеріалу. Варто вказати, що КАС України не містить визначення способу і порядку виконання судового рішення, що, на думку окремих дослідників, ускладнює застосування норм щодо їх встановлення

та зміни, а також не сприяє правовій визначеності і суперечність окремих норм КАС України і окремих положень Закону України «Про виконавче провадження» [1].

Слід підкреслити, що згідно зі ст. 129 Конституції України судові рішення є обов'язковим до виконання, а контроль за виконанням судового рішення здійснює суд. Наведене положення Конституції відображено й у ч. 3 ст. 13 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», згідно з якою контроль за виконанням судового рішення здійснює суд у межах повноважень, наданих йому законом.

Водночас, як вказують деякі автори, установлений Основним Законом принцип судового контролю не дістав на практиці належного розвитку через брак чітко прописаних законодавцем процесуальних механізмів здійснення такого контролю [2].

Утім, хоча суд і не є обов'язковим учасником виконавчого провадження, судовий контроль є важливою гарантією забезпечення обов'язковості й виконання судового рішення. Це означає, що таке рішення буде виконано у встановлені законом строки, належним чином і в повному обсязі.

Рішення суду стає обов'язковим до виконання лише з моменту набрання ним законної сили. В ідеалі судові рішення виконуються добровільно. Якщо ж такого не відбувається та відповідач добровільно не виконує постанову суду в адміністративній справі, що набрала законної сили або підлягає негайному виконанню, рішення суду може бути виконане примусово.

Вимоги та умови виконання ухвали про забезпечення позову закріплено у ст. 156 КАС України, в якій, зокрема, вказано, що ухвала суду про забезпечення позову має відповідати вимогам до виконавчого документа, встановленим законом. Така ухвала підлягає негайному виконанню з дня її постановлення незалежно від її оскарження і відкриття виконавчого провадження.

Примірник ухвали про забезпечення позову негайно надсилається заявнику, всім особам, яких стосуються заходи забезпечення позову і яких суд може ідентифікувати, а також, залежно від виду вжитих заходів, направляється судом для негайного виконання державним та іншим органам для вжиття відповідних заходів.

Особи, винні в невиконанні ухвали про забезпечення позову, несуть відповідальність, встановлену законом.

Ухвала про забезпечення позову виконується негайно в порядку, встановленому для виконання судових рішень. У разі забезпечення вимог заявника заставою, ухвала про забезпечення позову звертається до виконання негайно після внесення предмета застави в повному розмірі. Оскарження ухвали про забезпечення позову не зупиняє її виконання, а також не перешкоджає подальшому розгляду справи. Оскарження ухвали про скасування забезпечення позову або про заміну одного виду забезпечення іншим зупиняє виконання цієї ухвали [3].

Доцільно згадати, що 7 вересня 2020 року у Верховній Раді зареєстровано проєкт Закону № 4064 «Про внесення зміни до Закону України «Про виконавче провадження» щодо особливостей виконання рішення про забезпечення позову».

У пояснювальній записці до якого зазначено, що процесуальним законодавством встановлено перелік видів забезпечення позову по суті (частина перша статті 151 Кодексу адміністративного судочинства України).

Водночас деякі судді, не дотримуючись вимог зазначених статей, забезпечують позов, зокрема, шляхом звернення стягнення на майно та (або) кошти відповідача або інших осіб.

При цьому позивачі (заявники) в подальшому віджують таке майно та (або) кошти, що призводить до неможливості повороту виконання ухвали про забезпечення позову. Зазначене призводить до порушення прав та законних інтересів відповідача або інших осіб, щодо яких застосовано заходи забезпечення позову.

З огляду на зазначене та враховуючи, що ухвалою про забезпечення позову обмежуються права осіб, які ще не визнані судом боржниками, важливо щоб засоби забезпечення позову не призводили до нанесення цим особам незворотної та(або) значної шкоди.

На думку суб'єкта права законодавчої ініціативи, прийняття проєкту «встановить запобіжники від зловживань під час застосування заходів забезпечення позову та сприятиме захисту прав та законних інтересів сторін судового процесу» (п. 6 пояснювальної записки до проєкту Закону № 4064).

На підставі наведеного проєктом Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про виконавче провадження» щодо особливостей виконання рішення про забезпечення позову» пропонується доповнити Закон України «Про виконавче провадження» новою

статтею 62¹, яка визначатиме особливості виконання рішення суду про забезпечення позову, а саме вказана стаття пропонується у наступній редакції:

«Стаття 62¹. Особливості виконання рішення суду про забезпечення позову.

1. Забороняється під час виконання рішення суду про забезпечення позову вживати заходи щодо стягнення коштів та/або звернення стягнення на майно боржника, крім накладення арешту».

Таким чином, проектом Закону пропонується: у разі надходження до виконавця рішення суду про забезпечення позову, наприклад, шляхом стягнення коштів з боржника, останній, буде зобов'язаний лише накласти арешт на вказані кошти.

Проте, на думку експертів Головного науково-експертного управління, такий підхід не повністю враховує інші положення як відповідного процесуального законодавства, так і Закону. Так, зокрема, згідно з ч. ч. 1 ст. 156 КАС України «ухвала суду про забезпечення позову є виконавчим документом та має відповідати вимогам до виконавчого документа, встановленим законом. Така ухвала підлягає негайному виконанню з дня її постановлення незалежно від її оскарження і відкриття виконавчого провадження». Згідно з п. 1 ч. 2 ст. 18 Закону виконавець зобов'язаний «здійснювати заходи примусового виконання рішень у спосіб та в порядку, які встановлені виконавчим документом і цим Законом». При цьому, згідно з ч. 3 ст. 156 КАС України «особи, винні в невиконанні ухвали про забезпечення позову, несуть відповідальність, встановлену законом».

Скасування заходів забезпечення позову регламентовано ст. 157 КАС України, якою закріплено, що суд може скасувати заходи забезпечення позову з власної ініціативи або за вмотивованим клопотанням учасника справи.

Клопотання про скасування заходів забезпечення позову розглядається в судовому засіданні не пізніше п'яти днів з дня надходження його до суду. За результатами розгляду клопотання про скасування заходів забезпечення позову, вжитих судом, постановляється ухвала. Ухвала про скасування заходів забезпечення позову або про відмову у скасуванні забезпечення позову може бути оскаржена.

Відмова у скасуванні забезпечення позову не перешкоджає повторному зверненню з таким самим клопотанням при появі нових обставин,

що обґрунтовують необхідність скасування забезпечення позову.

У разі залишення позову без розгляду, закриття провадження у справі або у разі ухвалення рішення щодо відмови у задоволенні позову заходи забезпечення позову зберігають свою дію до набрання законної сили відповідним судовим рішенням.

Примірник ухвали про скасування заходів забезпечення позову невідкладно після набрання такою ухвалою законної сили надсилається заявнику, всім особам, яких стосуються заходи забезпечення позову і яких суд може ідентифікувати, а також державним та іншим органам, які повинні були та (або) виконували ухвалу про забезпечення позову, для здійснення ними відповідних дій щодо скасування заходів забезпечення позову.

Заходи забезпечення позову, вжиті судом до подання позову, скасовуються судом також у разі:

1) неподання заявником відповідної позовної заяви згідно з вимогами частини другої статті 153 КАС України;

2) повернення позовної заяви;

3) відмови у відкритті провадження у справі.

У разі скасування заходів забезпечення позову набрання законної сили рішенням про відмову у задоволенні позову чи ухвалою про закриття провадження у справі або залишення заяви без розгляду особа, щодо якої вжито заходи забезпечення позову, має право на відшкодування збитків, завданих забезпеченням позову.

Безумовно інститут забезпечення позову відображається на стані діяльності відповідача в адміністративній справі, хоча й виступає гарантією поновлення порушених прав і задоволення законних інтересів позивача.

Поряд із цим стан адміністративного процесуального законодавства щодо забезпечення позову не дозволяє виключати випадки неправомірного вжиття заходів забезпечення позову, а отже, порушення прав і законних інтересів інших учасників справи [4].

Зокрема, окремі дослідники вказують, що дія принципу рівності у забезпеченні позову має гарантувати відповідачу захист його прав під час вжиття заходів до забезпечення позову й унеможливити необґрунтоване обмеження прав відповідача, спричинення збитків або настання інших несприятливих наслідків [5, с. 188].

Інші вчені наголошують на важливості створення для відповідача можливості реалізації права на судовий захист у процесі застосування

в інтересах позивача заходів забезпечення позову та гарантій їх дії [6, с. 200].

Саме одним із дієвих способів захисту прав осіб, пов'язаних із вжиттям заходів забезпечення позову, правовою основою якого в адміністративному судочинстві є норми КАС України та ЦК України є відшкодування збитків, заподіяних забезпеченням позову. Щоправда, як неодноразово підкреслюється у спеціальній літературі, положення яких щодо порушеного питання містять низку недоліків і потребують вдосконалення.

Одним із найбільш складних способів захисту прав осіб, які пов'язані із вжиттям заходів забезпечення позову в адміністративному судочинстві, є відшкодування збитків, заподіяних забезпеченням позову. Цей спосіб захисту чітко висвітлює принцип рівності у відносинах позивача та відповідача щодо права на судовий захист.

Зокрема, стаття 158 КАС України регламентує питання щодо відшкодування збитків, заподіяних забезпеченням позову, та закріплює, що у разі залишення позову без розгляду, а також закриття провадження у справі з підстав, визначених пунктами 2 та 4 частини першої статті 238 цього Кодексу, або у разі ухвалення рішення суду щодо повної або часткової відмови у задоволенні позову відповідач або інша особа, чії права або охоронювані законом інтереси порушені внаслідок вжиття заходів забезпечення позову, має право на відшкодування збитків, заподіяних забезпеченням позову, за рахунок особи, за заявою якої такі заходи забезпечення позову вживалися.

Положення цієї статті не застосовуються щодо відповідача або іншої особи, чії права або охоронювані законом інтереси порушені внаслідок вжиття заходів забезпечення позову, які є суб'єктом владних повноважень.

На думку деяких авторів, відшкодування шкоди, заподіяної забезпеченням позову, є способом захисту прав та інтересів і одночасно формою юридичної відповідальності. Наявність у відповідача права на відшкодування збитків і настання внаслідок цього для позивача несприятливих наслідків у певних випадках має мінімізувати випадки зловживання позивачем правом на забезпечення позову [5, с. 190].

Згідно зі ст. 158 КАС України право на таке відшкодування мають відповідач або інша особа, чії права або охоронювані законом інтереси порушені внаслідок вжиття заходів забезпечення позову, за винятком таких осіб, які є суб'єктами владних повноважень.

Згідно із ч. 1 ст. 158 КАСУ відповідач або інша особа, чії права або охоронювані законом інтереси порушені внаслідок вжиття заходів забезпечення позову, має право на відшкодування збитків, заподіяних забезпеченням позову, за рахунок особи, за заявою якої такі заходи забезпечення позову вживалися.

Окремі вчені вважають наявний підхід правильним, проте уточнюють, що може постати питання про відповідальність судді за непрапомірне вжиття заходів забезпечення позову, оскільки згідно з положеннями Закону України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду» від 01 грудня 1994 р. № 266/94, передбачено відповідальність суду за незаконні процесуальні дії, що вчиняються в рамках кримінального процесу, або дії, пов'язані із притягненням до відповідальності за адміністративне правопорушення [4].

Висновки і пропозиції. Таким чином, вказані положення не виключають можливість притягнення судді до відповідальності за винесення неправосудного рішення, що, по-перше, не гарантує відшкодування потерпілій стороні збитків, які спричинені забезпеченням позову, та по-друге, є маловірогідним з огляду на складність тлумачення поняття «неправосудне рішення».

Безумовно законодавець, встановлюючи як право на відшкодування збитків, так і відповідальність за неправомірне вжиття заходів забезпечення позову, керується мотивами, що спрямовані на захист особи, яка з вини позивача необґрунтовано зазнала збитків, пов'язаних із виконанням ухвали про забезпечення позову. Саме тому у разі виникнення спірних питань щодо відшкодування збитків суд має тлумачити норми права, враховуючи мотиви законодавця.

Список використаної літератури:

1. Кошкош О.О. Умови та процесуальна форма встановлення або зміни способу і порядку виконання судового рішення у адміністративному судочинстві. URL: <http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:0-113sO6hglJ:visnyk-ppsp.kpi.ua/article/view/152775/151843+&cd=16&hl=uk&ct=clnk&gl=ua>.
2. Виконання судових рішень: практика ВС URL: <https://gracers.com/pres-centr/vikonannya-sudovih-rishen-praktika-vs-117/>.

3. Забезпечення позову URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0008697-09#Text>.
 4. Марцинкевич С.А. Відшкодування збитків, заподіяних забезпеченням позову в адміністративному судочинстві: підстави, порядок, напрями вдосконалення URL: http://www.pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2020/2_2020/part_2/31.pdf.
 5. Іванюта Н.В. Захист та гарантії прав відповідача в процесі реалізації забезпечення позову в господарському судочинстві. *Часопис Київського університету права*. 2010. № 3. С. 188–191.
 6. Волченко О.Ю. Защита прав ответчика при принятии мер по обеспечению иска в гражданском судопроизводстве России и Германии. Труды Института государства и права РАН. 2011. № 5. С. 199–207. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/zaschita-pravotvetchika-pri-prinyatii-mer-po-obespecheniyu-iska-v-grazhdanskom-sudoproizvodstve-rossiii-germanii>.
-

Poberezhna N. P. Implementation of the court decision on securing the claim, the procedure for cancellation of the applied measures and compensation for damages

The article examines the implementation of the court decision on securing the claim, the procedure for cancellation of the applied measures and compensation for damages. It is stated that the execution of a court decision is the most important stage of any legal proceedings. It is this stage that determines the effectiveness of jurisdictional protection in general, because a court decision that cannot be enforced creates only the illusion of judicial protection. Protection of the rights and interests of the parties to enforcement proceedings may be carried out by establishing or changing the method and procedure for its implementation.

It is stated that the CAS of Ukraine does not contain a definition of the method and procedure of execution of a court decision, which, according to some researchers, complicates the application of norms for their establishment and change, and does not contribute to legal certainty and contradiction of certain norms of the CAS of Ukraine. Enforcement". The petition for cancellation of measures to secure the claim shall be considered in court no later than five days from the date of its receipt by the court. Based on the results of consideration of the petition for cancellation of the measures of securing the claim taken by the court, a decision is made. The decision to cancel the measures to secure the claim or to refuse to cancel the security of the claim may be appealed.

Refusal to cancel the security of the claim does not preclude re-application with the same request in the event of new circumstances justifying the need to cancel the security of the claim.

In case the claim is left without consideration, the proceedings are closed or in the case of a decision to refuse to satisfy the claim, the measures to secure the claim remain in force until the entry into force of the relevant court decision.

A copy of the decision to cancel the security measures shall be sent immediately after the entry into force of such decision to the applicant, all persons affected by the security measures and whom the court can identify, as well as state and other bodies that should and (or) enforced the security order, to take appropriate action to cancel the measures to secure the claim.

Key words: *administrative proceedings, decision, securing the claim, compensation for damages.*